

BÖR VÅRT VALSYSTEM REFORMERAS?

Bankdirektör H. Lauritzen skriver till Svensk
Tidskrift följande:

OM MAN närmare granskar de efter valet den 19 september publicerade röstsiffrorna, kan man icke undgå att frapperas av de påfallande egendomligheter, vilka uppstått som en följd av det proportionella valsystemet, sådant det tillämpas i vårt land.

Detta gäller i främsta rummet mandatfördelningen. Tag t. ex. siffrorna för Högern och Bondeförbundet. Högern fick inom hela landet 478,779 röster och Bondeförbundet 480,175, en skillnad således på 1,396 röster. Trots denna minimala differens i röstetal erhöll Högern endast 23 mandat medan Bondeförbundet fick 30, en skillnad sålunda på icke mindre än 7 mandat. Jämför man återigen Kommunisternas siffror 244,812 röster och 8 mandat med Bondeförbundets, är utfallet likaledes anmärkningsvärt. Bondeförbundet hade mindre än dubbla röstsiffran, men fick $3\frac{3}{4}$ gånger så många mandat. Flera dylika exempel skulle kunna påvisas, vilka göra att man frågar sig, om ett valsystem, som leder till sådana konsekvenser, verkligen uppfyller de krav på rättvisa, som man velat tillgodose vid införandet av den proportionella valmetoden.

Vad man åsyftat har väl varit, att varje grupp vid ett val skulle tillförsäkras ett inflytande, som stod i rimligt förhållande till dess röststyrka. När, såsom fallet är vid ett val till riksdagens andra kammare, det gäller en angelägenhet, som i eminent grad berör landet i dess helhet, vore det väl riktigt att de olika gruppernas (partiernas) samlade röststyrka därvid finge göra sig gällande på ett sådant sätt, *att varje väljares röst komme partiet tillgodo, vare sig han är bosatt i ena eller andra ändan av vårt land.* Det nu rådande systemet, enligt vilket mandatfördelningen baseras enbart på det resultat, som föreligger inom envar av landets 28 valkretsar var för sig, har till följd att den samlade effekten blir ett uttryck, icke för väljarkåren inom hela riket, utan endast för väljarkåren inom vart och ett av de 28 småriken, som valkretsarna utgöra.

Landets indelning i självständiga valkretsar var en nödvändighet, så länge det rörde sig om majoritetsval. Bibehållandet av

valkretsarna i deras nuvarande form vid övergången till det proportionella valsättet tillgodoser vissa berättigade önskemål, men medför å andra sidan olägenheter av vida övervägande betydelse.

Det förhåller sig ju så vid proportionella val att ett visst röstöverskott alltid föreligger å något håll, större ju mindre antalet är av dem, som skola väljas, och dessutom beroende på huru detta antal förhåller sig till resp. partiets röstetal. Än det ena partiet, än det andra lyckas ofta knipa den sista platsen med endast en minimal röstövertikt. Den närmaste medtävlaren står då med ett röstöverskott, som skulle tillfört honom en eller kanske två ytterligare platser, om antalet valobjekt varit större. Sådana överskott, ofta uppgående till många tusental röster, bli nu värdelösa och att betrakta som bortkastade. Det kan med andra ord icke undvikas att slumpen spelar en avgörande roll vid våra proportionella val. Vore det då icke skäl att tillse att slumpens inverkan inskränktes i möjligaste mån och att i samband därmed det stora antalet bortkastade röster komme till sin rätt?

I de nu anförda omständigheterna ligger förklaringen till de inadvartenser med avseende på mandatfördelningen, som inledningsvis påpekats. Man frågar sig nu: *»Vilka äro de förändringar som böra vidtagas för att förbättra vårt valsysteem?»* Denna fråga har säkerligen ofta varit föremål för diskussion och omprövning inom kretsar med långt större sakkunskap än den, som står mig till buds, men jag kan likväl icke underlåta att framlägga min syn på saken.

Låt valet försiggå i valkretsar på samma sätt som nu sker, med den ändringen likväl att antalet mandat inom varje valkrets icke fastställles på förhand. Sedan omröstningen ägt rum, avgöres mandatfördelningen proportionellt på basis av resp. partiets sammanlagda röstetal. Sedan på detta sätt avgjorts, huru många platser varje parti äger besätta, avgöres, likaledes proportionellt, fördelningen av partiet tillkommande mandat på resp. valkretsar på basis av partiets inom varje valkrets uppnådda röstetal. Personfördelningen äger rum inom varje valkrets efter oförändrade grunder.

Förslaget förutsätter sålunda ingen ändring av det nuvarande tillvägagångssättet vid själva valförrättningen, endast en ändring vid behandlingen av röstmaterialet i vad angår mandatens fördelning mellan partierna och mellan valkretsarna inbördes.

För att skapa en uppfattning om huru det angivna systemet skulle verka, har jag rekonstruerat valet i överensstämmelse där-

med och bifogar nedan en tablå, utvisande de skiljaktigheter som uppstå i jämförelse med det föreliggande valresultatet. Därvid torde observeras att den på förslaget grundade uträkningen icke tar hänsyn till de vid valet ingångna kartellbildningarna, varför jämförelsen blir i någon mån missvisande. Detta har dock ingen nämnvärd betydelse för de slutsatser, vartill jämförelsen synes mig kunna leda.

Såsom framgår av tablå medför det nya förslaget att partiernas representation i riksdagen ändrats till förmån för de mindre partierna på de större bekostnad. Sålunda hava Kommunisternas mandat ökats från 8 till 14, Högerens från 23 till 28, varemot Socialdemokraternas minskats från 112 till 107, Folkpartiets från 57 till 53 och Bondeförbundets från 30 till 28.

Beträffande fördelningen av resp. partiers mandat mellan valkretsarna visar jämförelsen att någon större förändring icke uppkommit i de flesta fall. I 10 valkretsar förblir mandatens antal oförändrat. I ytterligare 10 valkretsar uppkommer en ökning eller minskning med 1 mandat. En ändring på 2 mandat inträffar i 5 valkretsar. I de båda största valkretsarna, Stockholms stad och Göteborgs stad äro ändringarna mera betydande, innebärande för Göteborg en ökning med 3 mandat (från 11 till 14) och för Stockholm med icke mindre än 8 mandat (från 24 till 32). Slutligen inträffar det att Gotlands län icke företer så högt röstetal, som erfordras för bibehållandet av något av de 3 mandat, som nu tillfalla denna valkrets.

Även om ovannämnda resultat innebär en matematisk rättvisa, kan det icke anses i allo tillfredsställande, särskilt beträffande Stockholm, Göteborg och Gotland. Låt vara att det ur partipolitisk synpunkt må anses mindre betydelsefullt, från vilket håll representationen rekryteras, får man icke bortse från vikten därav, att befolkningen inom skilda landsdelar med växlande och för dem karakteristiska förhållanden beredes tillfälle att föra sin talan i riksdagen. Vidare kan det icke anses lyckligt att storstädernas representation blir i viss utsträckning dominerande. En modifiering av systemets verkningar på dessa punkter synes därför ofrånkomlig. Därmed är dock icke sagt, att systemet som sådant av denna orsak bör underkännas. De åtgärder, som erfordras för att åstadkomma en förbättring, kunna säkerligen vidtagas inom systemets ram. Beträffande åtminstone de mindre förskjutningarna skulle ett tillfredsställande resultat måhända vinnas redan genom en rationell omläggning av valkretsarna.

över mandatfördelningen vid valet den 19 sept. 1948 (kol. 1), sam

Valkretsarna	Antal mandat i valkretsen			Högern		
	Valet d. 19/9	Enligt nya syste- met	+ eller —	Valet d. 19/9	Enligt nya syste- met	+ eller —
	Kol. 1	Kol. 2		Kol. 1	Kol. 2	
Blekinge län	5	3	-2			
Gotlands »	3	—	-3			
Gävleborgs »	9	9				
Bohus »	7	6	-1	1	1	
Göteborgs stad	11	14	+3	1	1	
Hallands län	5	5			1	+1
Jämtlands »	5	4	-1			
Jönköpings »	9	9		1	1	
Kalmar »	8	7	-1	1	1	
Kopparbergs »	9	7	-2			
Kristianstads »	9	9		1	1	
Kronobergs »	5	4	-1	1	1	
Malmöhus »	9	9		1	1	
Malmö m. fl. städer	10	12	+2	2	3	+1
Norrbottnens län	8	6	-2	1	1	
Skaraborgs »	8	8		1	1	
Stockholms »	12	13	+1	1	2	+1
Stockholms stad	24	32	+8	4	6	+2
Södermanlands län	7	7				
Uppsala »	5	4	-1			
Värmlands »	9	10	+1	1	1	
Västerbottens »	8	7	-1	1	1	
Västernorrlands »	9	8	-1	1		-1
Västmanlands »	6	6				
Älvsborgs läns norra	6	5	-1	1	1	
D:o södra	5	5		1	1	
Örebro län	8	8			1	+1
Östergötlands »	11	13	+2	2	2	
Summa	230	230		23	28	+5

En omständighet, som icke bör förbises, är den, att det nuvarande valsättet i många fall frestar till likgiltighet inför valet och underlåtenhet att delta i omröstningen. När röstsiffrorna inom en valkrets ge vid handen, att det skulle krävas en knappast tänkbar ökning av partiets röstetal för att erövra ytterligare ett man-

BLÅ

mandatfördelningen vid tillämpning av ovan angivna system (kol. 2).

Bondeförbundet			Folkpartiet			Socialdemokraterna			Kommunisterna		
Valet d. 19/9	Enligt nya systemet	+ eller —	Valet d. 19/9	Enligt nya systemet	+ eller —	Valet d. 19/9	Enligt nya systemet	+ eller —	Valet d. 19/9	Enligt nya systemet	+ eller —
Kol. 1	Kol. 2		Kol. 1	Kol. 2		Kol. 1	Kol. 2		Kol. 1	Kol. 2	
			2	1	-1	3	2	-1			
1		-1	1		-1	1		-1			
1	1		2	2		5	5		1	1	
1	1		2	2		3	2	-1			
			4	5	+1	4	5	+1	2	3	+1
2	2		1		-1	2	2				
1	1		1	1		3	2	-1			
2	2		2	2		4	4				
2	2		1	1		4	3	-1			
2	1	-1	2	2		5	4	-1			
2	2		2	2		4	4				
1	1		1		-1	2	2				
2	2		1	1		5	5				
			2	2		6	7	+1			
			1		-1	4	3	-1	2	2	
2	2		2	2		3	3				
1	1		4	4		5	5		1	1	
			9	11	+2	9	11	+2	2	4	+2
1	1		2	2		4	4				
1	1		1	1		3	2	-1			
1	1		2	2		5	5			1	+1
1	1		2	2		4	3	-1			
1	1		2	1	-1	5	5			1	+1
1	1		1	1		4	4				
1	1		2	1	-1	2	2				
1	1		1	1		2	2				
1	1		2	2		5	4	-1			
1	1		2	2		6	7	+1		1	+1
30	28	-2	57	53	-4	112	107	-5	8	14	+6

dat, varemot det nu uppnådda antalet synes säkerställt även vid ett vida lägre röstetal än det, som partiet nu presterat, kan det knappast förvåna om väljaren finner det onödigt att vid nästa val bidra till ett röstöverskott, som är helt och hållet värdelöst. Om väljaren däremot vet, att hans röst under alla omständigheter

Bör vårt valsystem reformeras?

kommer partiet tillgodo, måste ju detta verka i hög grad stimulerande på hans benägenhet att genom sin röst draga ett strå till stacken. Det är min övertygelse, att det nya systemet skulle öka röstavgivningen, icke minst inom landsortsvalkretsarna, i så avsevärd grad, att mandattilldelningen åt dessa i många fall ökades.

Om de önskvärda förbättringarna icke anses kunna uppnås enbart genom omläggning av valkretsarna, stå även andra utvägar öppna. Lösningen av denna fråga kräver emellertid ett ingående studium och större praktisk erfarenhet än den, jag kan prestera, varför jag givetvis avstår från att framlägga ett positivt förslag i detta hänseende.

Det är min förhoppning att hela frågan om förändring av det proportionella valsättets tillämpning i vårt land med snaraste göres till föremål för en grundlig omprövning.

Stockholm i november 1948.

H. Lauritzen.

Till bankdirektör Lauritzens intressanta uträkningar och uttalanden vill jag knyta några reflexioner.

Att det svenska valsystemet lämnat ojämna och orättvisa resultat har visat sig vid varje val. Efter proportionalismens införande 1909 voro utslagen till en början ännu nyckfullare, beroende på att valkretsarna då avsiktligt gjorts förhållandevis små — man ville så nära som möjligt bevara den kontakt mellan de väljande och de valda, som fanns på majoritetsvalens tid, och man ansåg att de stora valkretsarna lade hinder i vägen härför. Men även sedan valkretsarna på 1920-talet ökats och nästan genomgående sammanfallit med länen ha ojämna utslag notoriskt varit oundvikliga. Enligt fördelningsreglerna, vilka bygga på d'Hondts lag, bli de stora partierna alltid gynnade, och även om kartellsystemet huvudsakligast utnyttjats för det rent matematiska syftet att hindra att ett siffermässigt sett överlägset parti gynnas på de relativt små konkurrentpartiernas bekostnad, ha ojämnheter vid mandatfördelningen ändock inte kunnat undgås. Nästan efter varje val ha förslag väckts i riksdagen om ett rättvisare valsystem, men de ha alltid avslagits. År 1932 lade den andra Ekmanska regeringen fram en proposition om tilläggsmandat, men denna delade alla väckta motioners öde. Särskilt under minoritetsparlamentaris- mens tid, d. v. s. från det första världskrigets slut fram till 1936,

avböjdes tilläggsmandaten främst av fruktan för uppkomsten av en massa småpartier, vilkas sammanslagna röstskvättar från de 28 valkretsarna skulle kunna räcka till mandat; bleve det än flera partier, skulle — menade man — det bli än omöjligare att skapa starka regeringar. Det var under dessa år, som Arthur Engberg skojade med att de rödhåriga i landet skulle kunna bilda ett parti och säkra en representation i riksdagen. Till en början var det främst socialdemokraterna och högern, de bägge största och av valsystemet mest gynnade grupperna, som satte sig på tvären och avvisade utjämningstanken. Under de sista årens riksdagsdebatter ha socialdemokraterna stödda på sin majoritet utnyttjat sitt veto emot varje reform eller varje utredning om en reform. Troligen ha, ganska begripligt för övrigt, socialdemokraterna ängslats för en manstarkare kommunistrepresentation såsom en konsekvens av en valreform. Först denna höst, efter de negativa förhandlingarna med bondeförbundet om samregerande, ha socialdemokraterna börjat vackla i sin tro på det nuvarande valsättets oantastlighet. Utgångspunkten har dock även nu varit *sacro egoismo*: man har velat undanröja det hinder för regeringssamverkan, som legat i bondeförbundets rädsla för följderna av ett förbud för partiet att som regeringspartner delta i en borgerlig kartell.

Så länge intet parti ens hade utsikt till att vinna majoritet i andra kammaren — och så var förhållandet under hela 20-talet — spelade det ingen avgörande roll, om kammarens sammansättning exakt avspeglade folkmeningen eller blott ungefär motsvarade partiernas röststyrka. Partierna voro ändock nödsakade att förhandla och kompromissa med varandra. Helt annorlunda har förhållandet blivit sedan två stora ideologiska block — å ena sidan de borgerliga och å andra sidan antingen socialdemokraterna ensamma eller socialdemokraterna och kommunisterna tillsammans, — stå mot varandra och kämpa om majoriteten. I detta läge skulle det te sig onaturligt, om en majoritet i folkvalet skulle genom valsättet förvandlas till minoritet i riksdagen eller vice versa. När Svensk Tidskrift redan 1936 yttrade sig till förmån för ett utjämningsförfarande, fästes i första hand avseende vid denna politiska synpunkt och blott i andra hand vid de i och för sig välmotiverade kraven på största möjliga rättvisa mellan partierna. Detta primära argument för en reform av valsättet är i dag ännu aktuella än för 12 år sedan.

Efter valen meddelades det att statsrådet Sköld räknat sig fram till en metod, som skulle åstadkomma en rättvisare mandatfördel-

ning utan karteller och utan att systemet med tilläggsmandat skulle behöva införas. Han lär förbereda en uppsats i Tiden med ett utförligt klarläggande av den nya metoden. Intill dess har dock metoden blivit känd och resultaten av dess praktiska tillämpning vid årets andrakammarval kunna studeras. Metoden har visat sig vara en variant av det s.k. röstkvotssystemet. Det totala antalet godkända röster inom kretsen skall divideras med det antal mandat, som kretsen har att besätta. De olika partiernas röstetal divideras sedan med denna kvot, och de uppkomna talen ligga till grund för mandatfördelningen. Vi citera en i G.H.T. gjord beräkning:

Ett exempel kan kanske tjäna att belysa saken. Göteborg skulle vid senaste andrakammarvalet besätta 11 platser, och sammanlagt avgavs 199,285 röster. Röstkvoten blir alltså 18, 117.

Partiernas röstsiffror fördelade sig på följande sätt:

	Röstetal	Röstkvot
Högern	22,034	1,22
Folkpartiet.....	68,737	3,79
Socialdemokraterna	75,719	4,18
Kommunisterna	30,427	1,68
Vänstersocialisterna	2,368	0,13

I första omgången besätter alltså högern 1 plats, folkpartiet 3, socialdemokraterna 4 och kommunisterna 1 plats, summa 9 stycken. Återstår alltså 2, och dessa besättes i tur och ordning av folkpartiet och kommunisterna.

En undersökning visar, att inte mindre än 11 mandat skulle komma att byta ägare. Sålunda skulle högern vinna mandat i Uppsala, Blekinge, Hallands, Örebro, Västmanlands och Kopparbergs län och förlora i Östergötlands län. Bondeförbundet skulle vinna mandat i Blekinge län men förlora i Hallands och Kopparbergs län. Folkpartiet skulle förlora platser i Stockholms, Blekinge och Västernorrlands län. Socialdemokraterna återigen skulle vinna ett mandat i Stockholms län men förlora platser i Uppsala, Blekinge, Värmlands, Örebro och Västmanlands län. Kommunisterna slutligen skulle ta nya mandat i Östergötlands, Värmlands och Västernorrlands län. För översiktlighetens skull sammanfattas resultaten i en tabell:

	Antal mandat vid årets andrakammarval	
	enl. nuv. system	enl. nytt system
Högern	23	28
Folkpartiet.....	57	54
Bondeförbundet.....	30	29
Socialdemokraterna.....	112	108
Kommunisterna.....	8	11

Bör vårt valsysteem reformeras?

Man lägger märke till, att de borgerliga får 3 mandat mer än socialdemokraterna, vilket precis motsvarar den mångomtalade skillnaden i röstsiffror på 52,000 till de borgerligas förmån.

För att få en föreställning om den större eller mindre grad av rättvisa, som karakteriserar de båda systemen, är det lämpligt att jämföra »priset» per mandat, som de olika partierna får betala.

	Röster/mandat	
	enl. nuv. system	enl. nytt system
Högerpartiet	20,816	17,099
Bondeförbundet	16,120	16,564
Folkpartiet	15,480	16,341
Socialdemokraterna	15,977	16,569
Kommunisterna	30,615	22,256

Hr Skölds metod är en gengångare från proportionalismens första, primitiva tid. Ett liknande fördelningssystem fanns i Boströms rösträttsproposition 1896, som upptog proportionella val i de större städerna, men denna proposition föll, och när proportionalismen infördes genom den Lindmanska rösträttsreformen hade d'Hondts system lagfästas såsom det matematiskt invändningsfriare. Vid valen i Danmark till landstinget tillämpas valkvotsmetoden ännu, men att den inte avskaffats beror mest på att dess risker kunna förebyggas i de lättdisciplinerade elektorsförsamlingar, som tillsätta Danmarks första kammare.

Det är av ingen bestritt att den d'Hondtska regeln gynnar de större partierna, medan valkvotsmetoden är förmånligare för de mindre. Så långt befinner sig hr Skölds projekt i linje med de aktuella reformönskemålen. Men inte heller hr Skölds variant undgår något av de allvarliga fel, som vidlåda valkvotsmetoden och som kommit alla tidigare svenska sakkunnigutredningar att kategoriskt utdöma den. Här skola blott ett par av dessa fel eller hasardartade utslag illustreras.

I Uppsala län fingo partierna vid årets val nedanstående röstsiffror:

H.	Bf.	Fp.	Soc.-dem.	K.
9,102	11,692	19,441	41,664	2,715

Fem mandat skola besättas. Röstkvoten blir 16,923. Fullföljs uträkningen blir mandatfördelningen 2 soc.-dem., 1 fp., 1 bf. och 1 höger. Enligt d'Hondts system blir fördelningen — även med kartell — 3 soc.-dem., 1 fp. och 1 bf.

Man lägger märke till att folkpartiets röstetal är mer än dubbelt så stort som högerns och socialdemokraternas över fyra gånger större. Likväl skulle högern erhålla ett mandat — ett mandat som partiet t. o. m. vid borgerlig kartell ej skulle fått förrän kretsen haft 8 (i stället för 5) mandat. Det måste bli svårt att övertyga de socialdemokratiska väljarna i detta län om att de borgeliga matematiskt eller principiellt ha rätt till 3 mandat och socialdemokraterna blott till 2 trots att de borgerligas sammanlagda röstetal är 1,367 röster lägre än socialdemokraternas; och folkpartiets väljare skulle ha lika svårt att fatta rättvisan i att högern skulle få ett mandat innan folkpartiet fått två, oaktat det senare partiet är mer än dubbelt så starkt. Redan detta är en svaghet, helst som det inte är visst att ett parti, som i en krets är litet, ur rikssynpunkt är i behov av valmetodens hjälp.

Fortsätter man att se på valet i Uppsala län, gör man snart en annan observation. Antag att socialdemokraterna delat upp sig i tre lika stora partier, som vart och ett således fått 13,886 röster. Valkvoten hade givetvis varit densamma som förut. Socialdemokraterna skull i detta fall ha fått tre mandat (platserna nr 2, 3 och 4), varjämte folkpartiet erhållit mandatet nr 1 och bondeförbundet mandatet nr 5. Högern hade nu behövt flera tusen röster till för att kunna ta ett socialdemokratiskt mandat, men i så fall skulle socialdemokraterna i gengäld ha tagit bondeförbundets plats! Även om det i verkligheten skulle falla sig vanskligt för ett parti vid ett andrakammarval att planmässigt dela upp sig — alldeles ogenomförbar är dock inte tanken — ligger det något fullkomligt absurt i att praktisera ett valsätt, som bestraffar sammanhållningen och styrkan inom ett parti. Vid t. ex. ett landstingsval till första kammaren vore dock ingenting lättare att dela upp ett parti på olika grupper för att detta skulle dra största möjliga växlar på systemets inneboende egenskap att gynna de minsta enheterna — och det är just detta som alla partier satt i scen vid valen till det danska landstinget! Det kan dock omöjligen vara lämpligt med två helt olika valsysteem, ett för smärre församlingar och ett för folkval.

Varje valsysteem byggt på frånvaron av karteller bör absolut garantera att den inbördes ordning, i vilken två av de i en krets tävlande partierna ha rätt till mandat, ej skall kunna ändras genom andra konkurrerande partier. Kardinalfelet hos valkvotsmetoden är emellertid just att den — i olikhet mot d'Hondts regel — ej kan uppfylla detta krav. Förhållandet må illustreras med ett

exempel från Västmanlands län vid höstens val. Där voro röst-siffrorna följande:

H.	Bf.	Fp.	Soc.-dem.	K.
8,254	13,716	19,056	60,461	6,651

Sex mandat tillsätts i kretsen. Valkvoten skulle bli 18,023 och partifördelningen 1 höger, 1 bondeförbundare, 1 folkpartist samt 3 socialdemokrater — högern får alltså ett mandat och socialdemokraterna blott tre, trots att de senare äro mer än sju gånger så starka som högern! Antag nu att kommunisterna ej alls funnits med, men att övriga partiets röstetal äro oförändrade. Valkvoten hade då sjunkit till 16,914 röster, och socialdemokraterna hade då fått fyra mandat, medan högern blivit utan (alltså samma utgång som vid årets val). Det kan inte uppbringas något förnuftigt skäl, varför kommunisternas röstetal i detta fall skall påverka förhållandet mellan högern och socialdemokraterna. Det vore lätt att med andra exempel illustrera, hur ett tredje partis ökning eller minskning skulle på ett rent slumpartat och för väljarna alldeles obegripligt sätt kasta om den inbördes turordningen för två andra partier.

Mer än detta behöver inte sägas för att ge en föreställning om den Sköldska valkvotsvariantens irrationalitet och äventyrlighet. Även om den till sina verkningar skulle vara ett steg åt rätt håll, visar sluttablån i G.H.T. att ett parti fortfarande rent matematiskt skulle kunna starkt missgynnas. I stället får man i första hand undersöka de tre huvudmetoder, som man utomlands valt vid strävandena att skapa proportionell rättvisa.

Den första metoden är Weimar-Tysklands valsätt, vilket i huvudsak gick ut på att varje parti tillerkändes ett mandat för varje 60,000-tal röster, varvid hela landet enligt ett invecklat listsystem räknades som slutvalkrets; en konsekvens blev att riksdagens medlemstal ej var fixt utan varierade alltefter intensiteten i röst-deltagandet. Den andra metoden skulle man kunna kalla den holländska: andra kammarens ledamotsnumerär är fastlåst till 100 men hela landet bildar vid fördelningen av mandaten en valkrets, varefter utportioneringen av platserna inom partierna sker på vanlig d'Hondtsk väg genom uträkning av jämförelsetalen för de lokala listorna. Att införa ett tyskt system med flexibelt medlemstal i riksdagen torde inte locka många i Sverige. Ifråga om det holländska systemet — detsamma som bankdirektör Lauritzon framräknat här ovan — torde dennes invändningar väga tungt; det

skulle leda till en överrepresentation för de större valkretsarna, d. v. s. främst för storstäderna, vilket strider mot intresset av den fylligaste och allsidigaste representation från olika landsdelar.

Återstår den tredje vägen, förfarandet med tilläggsmandat, på det sätt som detta proberats i Danmark och — efter första världskriget — i Österrike eller föreslogs i Sverige enligt 1932 års proposition. I Danmark äro tilläggsmandaten 31 av 149, i Österrike voro de 15 av 175 och i Sverige föreslogos de till 30 av 230. Inte heller detta system innefattar emellertid en absolut borgen för att folkmajoritet och riksdagsmajoritet bli identiska. Men garantin kan göras till i det närmaste 100-procentig; genom att öka tilläggsmandatens antal stärks givetvis denna säkerhet. Att det danska systemet — vars uträkningsförfarande för övrigt gjorts onödigt invecklat — på sistone inte hindrat en stor överrepresentation för venstre sammanhänger med valkretsindelningen. De landsbygds-kretsar, där detta bondeparti dominerar, äro nämligen små, varför partiet redan före utskiftningen av tilläggsmandat blivit så gynnat, att det ej blott blivit lottlöst vid utskiftningen utan även detta till trots fått för mycket i primärkretsarna; till på köpet har venstre varit skrupelfri nog att i Köpenhamn bilda ett bulvanparti för att detta där skulle kunna tillskansa sig utjämningsmandat. Tar den svenska riksdagen nu äntligen upp frågan om tilläggsmandat, ha vi mycket att lära av Danmark både på gott och ont. Enär primärkretsarna i regel äro avsevärt större i Sverige än i Danmark, skulle i vårt land ett utjämningsystem av 1932 års modell emellertid matematiskt erbjuda en tryggare grund för valrättvisa än det danska systemet förmår.

Elis Håstad.